

KÖSZEG FERENC

Bűnözés, börtönnépesség, előzetes letartóztatás

„Igenis, tisztelettel, meg kell állapítani, hogy az ország közbiztonsága sokkal rosszabb állapotban van, mint az elhíresült annak idejéni Horn Gyula-megállapításnál, hogy ebben az országban minden van, csak közbiztonság nincs” – jelentette ki Rubovszky György országgyűlési képviselő a büntető jogszabályok szigorításáról szóló törvényjavaslat parlamenti vitájában. „Most sokkal rosszabb ez a helyzet, és itt a hatalom mindent el kell kövessen annak érdekében, hogy ezen a helyzeten valamit változtasson.”¹

A KDNP vezérszónokának kijelentését – a bűnözési statisztikákra hivatkozva – ellenzéki képviselők, így Dorosz Dávid (LMP) és Szabó Tímea (LMP) már a Btk.-módosítással foglalkozó parlamenti polémia idején is vitták. A kormánytöbbség azonban – a kormány programjának megfelelően – megszavazta a Btk. módosítását, amely jelentős mértékben megnövelte a kiszabható szabadságvesztés időtartamát. A szabálysértési törvény módosítása lehetővé tette, hogy elzárással büntessék a kis értékű lopások elkövetőit és a fiatalok szabálysértőket. Ezek a jogszabályi változások felgyorsították a már az előző kormány idején megkezdődött folyamatot: a börtönnépesség ismét a rendszerváltozás utáni csúcs (2002) közelébe került. Különösen gyorsan emelkedett az előzetesen letartóztatottak száma.

A 2006. szeptember–októberi események és következményeik nemcsak az aránytalan, azaz törvénytörő rendőri erőszak kérdésére, illetve a jogsértést elkövető rendőrök felelősségre vonásának akadályaira irányították rá a figyelmet, hanem az előzetes letartóztatás elrendelésének és meghosszabbításának visszásságaira, valamint – kisebb mértékben – a büntetés-végrehajtási intézetek növekvő zsúfoltságára is. Az előzetes letartóztatás indokolatlannak tűnő elrendelése és meghosszabbítása Geréb Ágnes ügyében társadalmi tiltakozást váltott ki. Talán ennek is szerepe volt abban, hogy az ügyészség megszüntette a doktornő előzetes letartóztatását, jöllehet három héttel korábban a bíróság mind első-, mind másodfokon helyt adott a fogva tartás meg-

¹ Elhangzott a büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló törvényjavaslat általános vitájában, 2010. május 21-én.

hosszabbításáról szóló ügyészi indítványnak, és elutasította a fogva tartást helyettesítő házi őrizet elrendelésére vonatkozó védői kérelmet.

Az alábbi írás a bűnözésre és a börtönnépességre vonatkozó hazai, illetve külföldi adatok összehasonlítása révén tesz kísérletet arra, hogy megkérdőjelezze: indokolja-e a hazai közbiztonság helyzete a börtönnépesség embertelen zsúfoltságot teremtő növelését? A zsúfoltság növekedésének egyik lényeges összetevője a jogerősen el nem ítélt fogvatartottak nagy száma. Az írás második része, *Kádár András Kristóf és Tóth Balázs* elemzése alapján, összevetve az előzetes letartóztatás hazai jogszabályait és gyakorlatát az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogával a szabályok módosítására fogalmaz meg javaslatokat.

Regisztrált bűncselekmények – nálunk és más nemzeteknél²

Magyarországon az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatai szerint a hatóságok 2009-ben 394 036, 2010-ben 447 186 bűncselekményt regisztráltak, százezer lakosra számítva 3940-et, illetve 4471-et. Az ezredforduló óta eltelt évtizedben (2000–2009) 2009-ben regisztráltak a legkevesebb bűncselekményt. (A *regisztrált bűncselekmény* kifejezés 2009. január 1-jétől váltotta fel a korábban használt „ismertté vált bűncselekmény” kategóriát.) A statisztikákkal és a belőlük levonható következtetésekkel persze óvatosan kell bánni, a bűncselekmény regisztrálására az eljárás egy-egy szakaszának a lezárása után kerül sor, így a feljelentés vagy a bűncselekmény észlelése és a statisztikai regisztrálása között több hónap, akár több mint egy év is eltelhet, azaz a statisztika csak tendenciákat jelez, hosszabb időintervallumok alapján. Ennek ellenére a rendőrségi tájékoztatás éves, sőt fél- és negyedéves szinten is közli a bűncselekmények számának növekedését vagy csökkenését. Még inkább indokolt az óvatosság a nemzetközi adatok összehasonlításánál. A regisztrált bűncselekmény fogalma korszakonként és országonként különböző lehet. Magyarországon például a bűncselekménynek minősülő lopás értékhatára 2007. június 1-jétől tízezerrel húszezer forintra emelkedett (az ez alatti értékre elkövetett lopás, egyéb minősítő körülmény híján, szabálysértés), így a lopások száma a regisztrált bűncselekmények statisztikájában értelemszerűen csökkent. Más országok büntetőjoga nem ismer ilyen megkülönböztetést, a lopás az ellopott tárgy értékétől függet-

² Kazinczy Ferenc: Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél. 1819

lenül bűncselekmény. 2009-ben a nyomozó hatóságok 7820 esetben utasították el a feljelentést arra hivatkozva, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, hanem szabálysértés. 2009-ben 125 247 lopás vált ismertté, ezt mindössze 6,2 százalékkal növelné, ha hozzáadnánk a szabálysértésnek minősülő lopások számát. Vagyis a kriminális szabálysértések hozzászámítása a bűncselekmények számához valószínűleg nem változtatná meg jelentősen a bűnözésről alkotott képet. (Persze a kis értékű lopások egy részét a károsultak be sem jelentik.) A 2010. január 1-jén létrehozott központi szabálysértési nyilvántartás révén a jövőben a bűnügyi statisztika is pontosabb, árnyaltabb lehet.

A bűnözési helyzet alakulására vonatkozó statisztikai adatok utólag igazolják a TC Team Consult előrejelzését. A svájci szakértő cég az 1990-es évek elején, az Országos Rendőr-főkapitánysággal kötött megállapodás alapján végzett felmérést Magyarországon, és készített ajánlást a rendőrség korszerűsítésére, reformjára vonatkozóan. A szakértők fontos megállapítása volt, hogy a bűncselekmények számának 1989-ben elkezdődött radikális emelkedése *időleges* jelenség, a meredeken felfelé kúszó trendvonalat nem lehet mechanikusan meghosszabbítani. Nem kell tehát attól tartani, hogy az ezredfordulóra az ismertté vált bűncselekmények száma eléri az évi egymilliót. Inkább az a valószínű, vélték a szakértők, hogy a bűnözési helyzet a következő években konszolidálódik, és beáll a Nyugat-Európában megszokott szintre. Az, hogy a magyarországi bűnözési mutatók a nyugat-európai mézőny alsó, középső vagy felső harmadában fognak-e elhelyezkedni, részben a rendőrség anyagi ellátottságától, rugalmasságától, szervezeti korszerűsítésétől függ³. *Részben*, mert a bűnözési helyzet összetársadalmi jelenség, amelynek alakulását a rendőrség, a felderítés hatékonysága és a büntetőpolitika csak részben képes befolyásolni. A gazdasági helyzetből, a társadalom pszichikai állapotából következő negatív tendenciákat, a hatékony bűnüldözés és a szigorú büntetőpolitika sem tudja visszajukra fordítani.

Közbiztonság és közvélekedés

A statisztikai adatokat értékelve *Az ezredfordulót követő bűnözési helyzet* című tanulmány, amelyet az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Statisztikai és Elemző Osztálya az ENYÜBS számai alapján készített, helyesen álla-

³ A magyar rendőrség reformja – Sikeres rendőrségi reform Közép-Európában. Kiértékelés. TC Team Consult AG, 1997. szeptember. Vers un renouveau de la police en Hongrie? Les Cahiers de la Sécurité Intérieure. Police et démocratie à l'Est. La Documentation Française, Paris, 1992, pp. 88–89.

pítja meg, „...a regisztrált bűnözés terjedelme – az 1980-as évek második felében felgyorsuló, majd a rendszerváltozás utáni robbanásszerű növekedést követően – stabilizálódott”. Az 1990-es évek közepén a bűncselekmények száma túllépte a félmilliót. Ebben az időszakban beszélt *Pintér Sándor*, akkori országos rendőrfőkapitány „negatív kriminalisztikai rekordról”, jóllehet a magas számok kialakulásában fontos szerepet játszott néhány csalássorozat, amelynek tettesei több tízezer embert károsítottak meg, egyenként viszonylag kis összeggel. A statisztikában 24 ezer önálló bűncselekményként szerepelt az a csalássorozat, amelyet a pilótajátékot szervező *Tribuszerné* követett el két bűntársaival. A csúcsev 1998 volt, ekkor 600 621 bűncselekmény vált ismertté. 1998 után a regisztrált bűncselekmények száma csökkenni kezdett, 2009-ben 206 585-tel, azaz 34 százalékkal kevesebb bűncselekmény vált ismertté, mint 1998-ban. „Az ezredforduló körüli magyar társadalom bűnözése már hasonló méretű és szerkezetű, mint a hagyományos nyugat-európai demokráciák bűnözése” – vonják le a tanulságot a tanulmány szerzői⁴.

A közbiztonságról kialakult közvélekedés azonban nincs összhangban a bűnügyi statisztika számaival. Akinek a veteményeskertjéből ellopják az uborkát vagy a répát, akinek a válláról lerántják a táskát, az a közbiztonságot, érthető módon, katasztrofálisnak látja. De azért a pszichikai megértés ellenére tisztában kell lennünk azzal, hogy a közvélekedés, mondhatni világnézeti alapon, téves képet alkot a közbiztonság helyzetéről. A halálbüntetés eltörlése után a szándékos emberölések száma az évi kétszázról háromszáz közelébe emelkedett. Nagy tapasztalatú rendőrtisztek mondták: évente száz emberrel többnek kell meghalnia, hogy tíz-tizenkét elvetemült gyilkos megússza az akasztófát. Ez az érvelés akkor szinte meggyőzőnek hangzott. Csakhogy az ezredfordulóra a szándékos emberölések száma a nyolcvanas években megszokottra esett vissza, 2005-től pedig ismét jelentős mértékben csökkent. 2007-ben 152, 2008-ban 147, 2009-ben 138, 2010-ben ismét valamivel több, 146 ember lett gyilkosság áldozata: bármilyen magas is ez a szám, mégis több mint százal kevesebb, mint a tíz évvel korábbi, pedig a halálbüntetést nem állították vissza. A leggyakoribb erőszakos bűncselekmények (rablás, szándékos testi sértés, garázdaság) száma egy évtizede évi 28 ezer és 32 ezer között ingadozik, az erőszakos bűnözés drámai növekedéséről tehát semmiképpen nem beszélhetünk. A három említett bűncselekmény közül az, amelyik a közvéleményt leginkább riadalommal töltheti el, hiszen kárvallottjai többnyire békés állampolgárok, nevezetesen a rablás, ugyancsak csökkenő tendenciát mutat:

⁴ <http://crimestat.b-m.hu> 2–3. o. Ebből a tanulmányból valók a lopás szabálysértésére vonatkozó adatok is (8. o.).

2003 és 2009 között az évente elkövetett rablások száma egyetlen évben sem érte el a háromezer-háromszázat. A büntető törvénykönyv módosítása, drákói büntetésekkel, nem egy esetben életfogytiglani szabadságvesztéssel fenyegeti az erőszakos bűncselekmények visszaeső elkövetőit. A szigorító javaslatot előterjesztő képviselői csoport tagjaként Rubovszky György mint politikus elmondhatta idézett parlamenti beszédét a közbiztonság romlásáról. A kormány törvény-előkészítő szakapparátusa ellenben, amely a normaszöveget és az indokolást fogalmazta, természetesen nem rugaszkodhatott el a bárki által ellenőrizhető tényektől. Az előterjesztés indokolása nem is hivatkozik a közbiztonság helyzetére, hanem csupán a kormányprogramra, a választóknak „*az országgyűlési választásokon megnyilvánuló egyértelmű akaratára*”, és a szigorítást támogató több százezer aláírásra. Az indokolás így közvetve azt fejezi ki, hogy a szigorításnak nem volt objektív oka. Ilyen alapon, a közvélemény igényére hivatkozva, akár a halálbüntetést is vissza lehetne állítani⁵.

1998-tól, a büntető törvénykönyv módosítása nyomán, a bíróságoknak a szabadságvesztés-büntetés kiszabásánál a büntetés középértékét kellett irányadónak tekinteniük, azaz az elítéltek ettől kezdve hosszabb időt töltöttek börtönben. Ekkor kezdődött el a regisztrált bűncselekmények számának csökkenése. Csakhogy az első Orbán-kormány távozása után a törvényhozás hatályon kívül helyezte a középértékre vonatkozó szabályt, a bűncselekmények számának csökkenése mégis folytatódott. 2008-hoz képest Magyarországon 2009-ben 14 ezerrel csökkent a regisztrált bűncselekmények száma, a fogvatartotti létszám ellenben 2009. december 31-re 806-tal (5,5 százalék), 15 432-re emelkedett⁶. A büntető jogszabályok szigorítása ugyanis nem a jelenlegi kormány hivatalba lépésével kezdődött. A Btk.-módosítás parlamenti vitájában (2010. május 21.) *Bárándy Gergely* képviselő (MSZP) vitába szállt azzal az állítással, hogy az előző kormányok túlzottan megengedő büntetőpolitikát folytattak. „*Ha megnézik az elfogadott törvényeket, az elfogadott büntető jogszabályokat, akkor azt fogják látni, hogy szinte csak súlyosabb intézkedések kerültek megállapításra, megszavazásra az elmúlt időszakban.*” A szigorítások nyomán a fogvatartotti létszám újabb 1099-cel (7,1 százalék), már 16 328-ra nőtt. A regisztrált bűncselekmények száma azonban még gyorsabban, 13,7⁷ százalékkal (53 950 bűncselekmény) emelkedett. Ebből a néhány adatból per-

⁵ www.mkogy.hu Irományok. 2010. T/25

⁶ www.bvop.hu Számok-tények. A fogvatartottak létszámadatai a továbbiakban is a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának honlapjáról valók.

⁷ A 2010-re vonatkozó adatokat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, illetve a Legfőbb Ügyészség szíves tájékoztatása alapján közlöm.

sze – tekintve véve a bűncselekmény-elkövetés és a regisztrálása közötti időeltolódást – nem lehet olyan következtetést levonni, hogy minél szigorúbbak a büntetések, annál több a bűncselekmény. De az ellenkezője sem igaz!

A bűnügyi statisztikák adatainak és a bűnözéssel kapcsolatos közkeletű vélekedéseknek a különbözősége nem a latencia következménye. A súlyosabb erőszakos bűncselekményeknél (kivéve a szexuális bűncselekményeket), továbbá lakásbetöréseknél, gépkocsilopásoknál csekély a latencia – a biztosító csak akkor fizet, ha a rendőrség felfüggesztette a nyomozást. A latencia a korrupciónál, a vesztegetésnél magas, ahol a hallgatás közös érdeke vesztegetőnek és megvesztegetettnek. És még magasabb azoknál a cselekményeknél, amelyeket a társadalom nem is tekint bűncselekménynek. A munkaadó, aki zsebbe fizet a munkavállalónak, és a munkavállaló, aki a rövid távú előnyért elfogadja ezt, a megrendelő, aki nem kér és a vállalkozó, aki nem ad számlát, az ügyvéd, aki a honoráriumon túl elfogadja a sikerdíjat, az orvos, aki zsebre teszi a hálapénzt, mind adócsalást követ el – jó részük a megélhetése érdekében. Ez is *megélhetési bűnözés*, akár a veteményeskertek fosztogatása, de a nemzetgazdaság szempontjából alighanem károsabb. A magam részéről a „cigánybűnözés” mintájára *polgár-bűnözésnek* nevezném ezt a magatartásformát, hiszen efféle bűncselekményeket jobbra csak a – széles értelemben vett – polgári középosztálynak áll módjában elkövetni. Polgár-bűnözésnek nevezném, éppen mert annyira ellentétes mindazzal, amit polgári tisztességnek szoktunk nevezni.

A közvélemény riogatása helyett a politikusoknak az volna a feladatuk és felelősségük, hogy világossá tegyék:

1. Magyarországon a közbiztonság semmivel sem rosszabb, mint Nyugat-Európa országaiban, ahová, ha tehetjük, szívesen utazunk el turistaként.
2. A büntetések szigorítása, a szabadságvesztés időtartamának emelése növelheti a társadalom komfortérzetét, de nem alkalmas eszköz a bűnözés visszaszorítására.

Bűncselekmények, börtönnépesség

A táblázat tíz országban mutatja be a regisztrált bűncselekmények, valamint a fogvatartottak számát 2008-ban; a teljes számot a százezer lakosra vetített szám követi.

Az országokat a százezer lakosra vetített regisztrált bűncselekmények száma alapján rendeztük sorrendbe (táblázat).

Bűncselekmények és fogvatartottak tíz európai országban (2008)

Ország	Regisztrált bűncselekmények száma	Százezer lakosra jutó bűncselek- mények száma	Fogvatartottak száma	Százezer lakosra jutó fogvatartottak száma
Anglia és Wales	4 702 488	8806	83 194	155,8
Németország	6 114 128	7438	73 203	89,0
Franciaország	3 558 329	5560	64 005	100,0
Olaszország	2 709 888	456	58 127	97,5
Magyarország	408 407	4084	14 626	146,0
Cseh Köztársaság	343 799	3305	2 071	196,8
Lengyelország	1 082 057	2840	84 548	222,0
Szlovákia	104 758	2000	8 313	154,0
Bulgária	126 673	1666	9 922	116,0
Románia	289 331	1345	26 212	121,0

Forrás: Eurostat. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

A százezer lakosra vetített fogvatartotti létszám alapján a sorrend így alakul: 1. Lengyelország, 2. Cseh Köztársaság, 3. Anglia és Wales, 4. Szlovákia, 5. Magyarország, 6. Románia, 7. Bulgária, 8. Franciaország, 9. Olaszország, 10. Németország.

Kertész Imre tíz évvel korábbi, 1998-ra vonatkozó adatai hasonló képet mutattak. Huszonegy európai ország között ekkor Magyarország a százezer lakosra számított, ismertté vált bűncselekmények tekintetében a tizenkettedik, a fogvatartottak számát tekintve a negyedik helyen állt. A bűncselekmények száma alapján Finnország megelőzte Magyarországot, a hetedik helyen állt, a fogvatartottak számát tekintve ellenben az utolsó helyre került. Magyarországon ekkor húsz százalékkal volt magasabb a börtönnépesség aránya, mint a 21 ország átlagában; a nyugat-európai börtönnépesség átlagát, ismét százezer lakosra számítva, a magyarországi börtönnépesség még sokkal nagyobb mértékben, 65 százalékkal (!) haladta meg. Az arány „nyugati szintre hozásával egy csapásra megszűnne a túlszűfolttság. Ez nemcsak a foglyok, hanem az őrszemélyzet életét is lényegesen megkönnyítené, és igen nagy megtakarítással járna.”⁸ Pedig a börtönnépesség újabb erőteljes növekedése csak ekkor kezdődött.)

Az adatokból jól látható, hogy a fogvatartotti létszám nincs korrelációban az ország bűnügyi fertőzöttségével. A regisztrált bűncselekmények százezer lakosra vetített számát tekintve a csoportot az Európai Unió négy régi tagor-

⁸ Kertész Imre: Miért túlszűfoltak a börtönök? Jura, 7. évf. 2. szám.
<http://jura.ajk.pte.hu/cikkek.php?cikc=24>; Belügyi Szemle, 2002/2–3.

szága vezeti, a fogvatartotti létszámot tekintve ellenben a táblázat első hét helyéből hatot az EU új tagországai foglalnak el, amelyek 1989-ig a szovjet tömbhöz tartoztak. Ezt a képet csak Anglia és Wales zavarja meg: a szigetországban igen magas mind a bűncselekmények, mind pedig a fogvatartottak száma. A bemutatott adatok, ha óvakodunk is attól, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le belőlük, annyit azért valószínűsítenek, hogy a fogvatartottak száma nem az ország tényleges bűnügyi helyzetétől, sokkal inkább az ország hagyományaitól, a társadalom felfogásától, a szabadságvesztést helyettesítő alternatív büntetésektől függ. Jó példa erre, hogy Németországban a regisztrált bűncselekmények száma – százezer lakosra számítva – 2,6-szer magasabb, mint Lengyelországban, a fogvatartottak száma ellenben Lengyelországban két és félszerese a németországi fogvatartottak számának. Ettől azonban Lengyelországban nem jobb a közbiztonság, mint Németországban.

2010. november 18-án, az Országgyűlés alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága ellenőrző albizottságának a Budapesti Fegyház és Börtön épületében tartott, kihelyezett ülésén (a továbbiakban: kihelyezett ülés) *Kökényesi Antal* bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a börtönnépesség alakulásáról számolt be. Visszapillantva a rendszerváltozás előtti időszakra megemlítette, hogy az 1970-es években az átlagos fogvatartotti létszám húszezer volt, ez 1985-re huszonötezerre emelkedett.⁹

A rendszerváltozás után a fogvatartotti létszám jelentősen csökkent, de aztán ismét növekedni kezdett, és 2002-re elérte a 18 ezret. Ez azt is jelentette, hogy az intézetek zsúfoltsága 160 százalék lett. A mostani növekedés következtében, annak ellenére, hogy két új börtön épült, a telítettség 2010. december 31-én 132 százalékos volt. A növekedés ütemét jelzi, hogy 2011. január 27-éig, nem egészen egy hónap alatt, a fogvatartottak száma újabb 362 fővel emelkedett.¹⁰

⁹ A fogvatartottak számának megugrása 1985-ben korántsem a bűncselekmények számának növekedésével függött össze. Az 1980-as évek közepétől a szovjet típusú gazdálkodás válsága arra kényszerítette az államot, hogy jelentősen csökkentse számos szocialista nagyüzem, például az Ózdi Kohászati Művek termelését. Az ennek következtében létrejövő új jelenséget, a tömeges munkanélküliséget úgy próbálta elleplezni, hogy munkanélküliségért a „lógósokat”, a „munkakerülőket” tette felelőssé. Ennek a propagandának a szolgálatában vezették be a „közveszélyes munkakerülés” újfajta büntetését, a *szigorított javító-nevelő munkát*. Az elítéltek büntetés-végrehajtási intézetbe kerültek, onnan kellett naponta kijárniuk a kijelölt munkahelyre. Ez az új büntetési forma két-háromezerral emelte meg a fogvatartottak számát, de persze az állami gazdálkodás válságán nem segített. Lásd erről a Beszélő 12. számának (1985 tavasza) szerkesztőségi cikkét: Még egyszer a munkakényszerről. (Beszélő Összkiadás, 2. kötet, 1992, 99–101. o.); Solt Ottília: Foglalkoztatáspolitikai garanciák. Beszélő, 1985/13–14. (Beszélő Összkiadás, 2. kötet, 1992, 239–241. o.)

¹⁰ Fekete Gy. Attila: Alig bírják a börtönök a fideszes szigort. Népszabadság, 2011. január 28., http://nol.hu/belfold/20110128-szukulo_bortonkapacitasok

A kihelyezett ülésen *Fogarasi Edit*, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa hivatalának a munkatársa arra hívta fel a képviselők figyelmét, hogy a helyzet a valóságban sok helyütt rosszabb, mint az átlagszámok mutatják, igen nagyok ugyanis mind a regionális, mind pedig az egyes bv. intézetek közötti különbségek. A megyei büntetés-végrehajtási intézetekben a zsúfoltság átlagosan 161 százalékos, a Hajdú-Bihar megyei és a Baranya megyei bv. intézetben, valamint a Fővárosi bv. intézet Venyige utcai objektumában ezzel szemben 200 százalékos. A Bács-Kiskun megyei intézet telítettsége papíron 160 százalékos. Ez azonban csak a látszat, valójában a viszonylag alacsony szám úgy jött létre, hogy az intézet két objektuma közül az egyik, az úgynevezett parkettás körlet, ahol a tévéhíradókban többször bemutatott anya–gyermek részleg is található, nincs feltöltve, telítettsége a száz százalékot sem éri el. A másik objektumban viszont a zsúfoltság 260 (!) százalékos. Ezek az arányok persze arra vonatkoznak, hogy mennyivel lépi túl a fogvatartottak száma a jogszerűen elhelyezhető fogvatartottak létszámát. A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 137. § (1) bekezdése értelmében ugyanis egy felnőtt férfi elítélt számára a zárkában vagy lakóhelyiségben három, egy előzetesen letartóztatott számára négy négyzetméter szabad mozgásteret kell biztosítani. Ezt a miniszteri rendeletet a büntetés-végrehajtás sosem tudta tiszteletben tartani, a tényleges létszám mindig túllépte a megengedettet, számos zárkában pedig, az egyes fogvatartotti csoportok elkülönítésére vonatkozó szabályok következtében, a zsúfoltság jóval nagyobb is lehetett, mint az adott bv. intézet egészében. 2010 novemberében a belügyminiszter módosította a rendeletet, az idézett bekezdésbe bekerült a „lehetőség szerint” kifejezés. Ezzel a jogszabály *ajánlássá* gyengült. Most már, ha a szükség úgy kívánja, akárhány embert el lehet helyezni egy zárkában, a jogszerűség nem sérül.¹¹ A nemzetközi megállapodásokban, a számos ország számára készült keretjogszabályokban természetesen megvan a helyük az ajánlás jellegű „puha” törvényeknek (*soft law*): ezek aláírásával a részes állam azt jelzi, hogy törekszik a nemzetközi szervezet által kívánatosnak tartott szabályozás megvalósítására. Ha azonban egy állam kormánya önmaga számára helyettesíti a szabályokat ajánlásokkal, az azt jelenti, hogy az állam nem képes a saját szabályai követésére, de ahhoz sincs mersze, hogy olyan szabályokat állapítson meg, amelyek esetleg megvalósíthatók lennének, a nemzetek közössége számára azonban elfogadhatatlanok.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB vagy a Bíróság) a *Kalasznyikov vs. Oroszország-ügyben* (47095/99) kimondta, az a tény,

¹¹ Jogszerű túlszűfoltóság a börtönökben? A Magyar Helsinki Bizottság állásfoglalása. www.helsinki.hu

hogy a panaszt egy 17 négyzetméteres zárkában tartották fogva, ahová esetenként 24 személyt helyeztek el, és ahol a fogvatartottak háromszintes fekvőhelyeken aludtak, embertelen bánásmódnak minősül, azaz sérti az Emberi jogok európai egyezményének 3. cikkét. A *Peers vs. Görögország-ügyben* (28524/95) a Bíróság ugyancsak megállapította a 3. cikk megsértését, de az államot elmarasztaló ítéletében a zárka mérete mellett a szellőzés hiányára is utalt, továbbá arra, hogy zárkában bizonyos napszakokban elviselhetetlen a hőség.¹² Vagyis hiába minősül a módosított hazai szabályozás szerint a két négyzetméternél kisebb mozgástér egy fogvatartott számára jogszerűnek, nagy a valószínűsége, hogy a strasbourgi bíróság ezt nem ismeri el, és ki mondja, hogy egyes magyar börtönökben a zsúfoltság: embertelen.

Ítéletre várva

Az említett megyei (fővárosi) bv. intézetekben a fogvatartottak többsége előzetesen letartóztatott. A jogerős ítélet nélkül fogvatartottak aránya a fogvatartottak összességén belül évről évre nő: 2006-ban 26, 2007-ben 27, 2008-ban és 2009-ben 29 százalék¹³, 2010. december 31-én 29,4 százalék volt. Az előzetes letartóztatásba kerülők a börtönnépességnek Németországban is az egyharmadát teszik ki, az előzetes letartóztatás időtartama azonban Németországban szembeszökően rövidebb, mint Magyarországon. 2006-os adat szerint a Szövetségi Köztársaságban a letartóztatottak 49,9 százaléka hagyta el három hónapon belül a büntetés-végrehajtási intézetet, az egy évnél hosszabb ideig fogvatartottak aránya pedig 6,15 százalék volt.¹⁴ Ezzel szemben Magyarországon a 2009. december 31-én fogva tartottaknak a 63, 2010. december 31-én 66,5 százaléka volt három hónapnál hosszabb ideje előzetesben, azoknak az aránya pedig, akiket egy évnél hosszabb ideje tartottak előzetesben, 2009-ben elérte a 13,5, 2010-ben 16,5 százalékot. Különösen szorongató adat, hogy 2010. december 31-én a fiatalokú gyanúsítottaknak ugyancsak a 63 százaléka töltött három hónapnál hosszabb időt előzetesben. Az adatok azt a feltételezést támasztják alá, hogy Magyarország az előzetes letartóztatás meghosszabbításának szabályozása és gyakorlata tekintetében tér el leginkább az Európai Unióban mérvadó normáktól.

¹² Moldova, Zsófia – Tóth, Balázs – Novoszádek, Dóra – Víg, Dávid: Complaints: Assessing Prison Complaints Mechanisms in CEE and FSU Regions. Manuscript

¹³ www.bvop.hu

¹⁴ Statistisches Bundesamt, 2006, S. 340ff.

Elvben a terheltet a büntetőeljárás során, egészen a jogerős, elmarasztaló ítéletig megilleti az ártatlanság vétele. Valójában az eljárás során, de különösen, ha a bíróság a terhelt előzetes letartóztatásáról döntött, inkább a *vét-kesség vétele* valósul meg. Ezt a tapasztalatot tükrözte már a címével is Kádár András Kristóf 2004-ben megjelent könyve, amely a Magyar Helsinki Bizottság 2003-ban végzett kutatása alapján mutatta be az előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak helyzetét. A helyzet azóta sem változott. A kihe-lyezett ülésen Fogarassy Edit arra a többé-kevésbé közismert tényre hívta fel a figyelmet, hogy hiába az ártatlanság vétele, az előzetes letartóztatásban lévő terhelt ténylegesen rosszabb helyzetben van, mint az elítélt. Hogy a bün-társaival ne találkozhasson, zárkája egész nap zárva van, mint azoké, akiket fegyházbüntetésre ítélték. De még a fegyházak is dolgozhatnak, felügyelet mellett sportolhatnak, ha vallásosak, istentiszteletre járhatnak, az előzetesek viszont a séta idejét kivéve, az egész napot a zárkájukban töltik. Különösen rossz a fiatalkorú előzetesek helyzete. Nagy részük tanköteles, de a megyei börtönökben semmiféle oktatási lehetőség nincsen. A zsúfoltság és a semmit-tevés különösen a fiatalkorúak körében erőszakos cselekményekhez vezet, megnövekedett a testi sértés és a szemérem elleni erőszak eseteinek a száma, 2007-ben pedig egy fiatalkorút a zárkatársai megöltek. A jogszabály lehető-vé teszi a fiatalkorú terheltek javítóintézeti elhelyezését; ezekben a körülmé-nyek sokkal jobbak, mint a bv. intézetekben, a tankötelesek pedig iskolaszere-ű oktatásban részesülnek.

Az előzetes letartóztatás esetjoga Strasbourgban

Az Európai Unió legtöbb országában 2009. december 1-jén vált hatályossá a lisszaboni szerződés. A szerződés a tagállamok számára kötelező erejű norma-ként utal az Európai Unió Alapjogi Chartájára. A charta 52. cikkének (3) be-kezdése értelmében „Amennyiben a charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló eu-rópai egyezményben (a továbbiakban: EJE) biztosított jogoknak, akkor e jo-gok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, amelyek az említett egyezményben szerepelnek.” Az alapjogi charta kidolgozásával meg-bízott konvent elnöksége hangsúlyozta, hogy az európai egyezmény értelme-zéséhez az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga ad iránymutatást.¹⁵

¹⁵ Dok. CHARTE 4487/00 CONVENT 50.

A strasbourgi bíróságnak az előzetes letartóztatással kapcsolatos döntése-it a Magyar Helsinki Bizottság két munkatársa, Kádár András Kristóf és Tóth Balázs foglalta össze¹⁶. Munkájuk eredményét az alkotmányügyi bizottság el-lenőrző albizottságának kihelyezett ülésén Tóth Balázs ismertette.

Az előzetes letartóztatás elsődleges feltétele: az alapos gyanú

Az EJEE 5. cikk (1) bekezdésének c) pontja értelmében nem ellentétes az egyezménnyel a „*törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy e bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák, vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben*”.

Az előzetes letartóztatás alapvető feltétele a megalapozott gyanú. Ennek fogalmát a strasbourgi bíróság a *Fox, Hartley és Campbell vs. Egyesült Ki-rályság-ügyben* határozta meg: „*Olyan tények vagy információk léte, amelyek egy objektív külső szemlélőt meggyőznek arról, hogy a gyanúsított elkövethet-te a cselekményt.*” A három férfit hét évvel korábban terrorista cselekmények miatt ítélték el, újabb letartóztatásukra titkosszolgálati információk alapján került sor, ezeket azonban a brit bírósággal nem közölték. Bár az Egyesült Ki-rályság törvényei ilyen esetben megengedik a gyanúsított fogva tartását, az EJEB az összes körülmény mérlegelése alapján úgy ítélte meg, hogy a bíróság rendelkezésére álló információk nem elegendők a gyanú megalapozásához.

A *Stepuleac vs. Moldova*-esetben egy biztonsági cég alkalmazottja tett fel-jelentést azzal, hogy valaki a cégtől zsarolta és erőszakkal fenyegette. A cég ve-zetőjét letartóztatták, a cég működési engedélyét bevonták, a gyanúsított sze-rint azért, mert a belügyi szervek monopolizálni akarják az őrző-védő piacot. A strasbourgi eljárásban derült ki, hogy a feljelentő nem nevezte meg a vélt elkö-vetőt, a gyanúsítottal szemben tehát a gyanút semmi sem alapozta meg.

¹⁶ Tóth Balázs – Kádár András Kristóf: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az előzetes letartóztatás-sal kapcsolatos gyakorlatáról. Előadásvázlat. Kézirat

Az előzetes letartóztatás elrendelésének és fenntartásának különleges okai

Az 5. cikk (3) bekezdése szerint „E cikk 1. c) bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezték. A szabadlábra helyezés olyan feltételekhez köthető, melyek biztosítják a tárgyaláson való megjelenést.”

Az EJEB következetes gyakorlata szerint az alapos gyanú megléte csak egy rövid, kezdeti időszakban elégséges a személyes szabadságtól való megfosztáshoz. A továbbiakban a bíróságnak konkrét, az adott ügyhöz kapcsolódó indokolással kell igazolnia, hogy az előzetes letartóztatáshoz kapcsolódó közérdek olyan súlyú, hogy az az ártatlanság védelme ellenére is megalapozza a személyes szabadságtól való megfosztást. A *Labita vs. Olaszország-ügyben* (26772/95) a Bíróság kimondta, a részes államok hatóságainak „megfelelő súllyal kell mérlegelniük az ártatlanság védelmét, minden tényt értékelniük kell, mely a közérdek fennállása mellett és ellen szól, és ezeket az érveket részletezniük kell a szabadítási kérelem alapján hozott döntésben is”.

Az eljárás akadályozása

A *Clooth vs. Belgium-ügyben* (12718/87.) a Bíróság megállapította, hogy „egy általános jellegű kijelentés, minden konkrét megállapítás hiányában, mely szerint a vádlott akadályozná a hatóságok munkáját, nem elégséges a fogva tartás fenntartásának alátámasztása érdekében”. Nem elegendő a nyomozás érdekeire való absztrakt hivatkozás sem. A *Szeloch vs. Lengyelország-ügyben* a kérelmező három év hét hónapig volt előzetes letartóztatásban emberölés és gyermek rovasára elkövetett szexuális bűncselekmények gyanúja alapján. Az eljárásban harminckilenc tanút és öt szakértőt hallgattak meg. Erre hivatkozva a Bíróság az összebeszélés, illetve a bizonyítékok elrejtése vonatkozásában kimondta, hogy ezeknek már „nem lehet lényeges negatív hatása a büntetőeljárásra, mivel ezt megelőzően már minden olyan tanút meghallgattak, akik az eset ténybeli körülményeire vonatkozóan bizonyítékot tudtak szolgáltatni”.

A szökés veszélye

A *Letellier vs. Franciaország-ügyben* (12369/86.) a kérelmezőt azzal gyanúsították, hogy felbujtóként és bűnsegédként részt vett férje meggyilkolásában. Két és fél évig volt előzetes letartóztatásban, ekkor háromévi börtönre ítélték. A francia bíróság kezdetben a tanúk befolyásolásának veszélyére, később már csak a szökés veszélyére hivatkozva hosszabbította meg az előzetes letartóztatást. A strasbourgi bíróság döntése szerint az ítélet lehetséges szigorára és ezzel kapcsolatban a szökés veszélyére való hivatkozás önmagában elégtelen az előzetes letartóztatás fenntartásához. A Bíróság rámutatott: „a szökés veszélye nem tételezhető pusztán a kiszabható büntetés mértéke alapján. Ezt a tényt számos további lényeges elem fényében kell értékelni, melyek akár megerősíthetik a szökés veszélyét, de azok fényében tűnhet az oly kevésbé valószínűnek, hogy ez alapján már nem indokolt az előzetes fogva tartás.” A *Neumeister vs. Ausztria-ügyben* (1936/63) a Bíróság arra hívta fel a figyelmet, hogy a szökés veszélye nem mérhető fel pusztán a várható büntetőjogi és polgári jogi szankciók alapján. „Más, különösen az érintett személyre vonatkozó tényezőket is figyelembe kell venni, mint az adott személy erkölcsisége, lakhatása, foglalkozása, munkahelye, vagyona, családi kapcsolatai, az országhoz való egyéb kötődései, melyek összességükben meg is erősíthetik a szökés veszélyének gyanúját, de csökkenthetik is oly mértékben, hogy annak fényében az előzetes letartóztatás fenntartása azok tükrében már nem indokolt.”

Az ésszerű időtartam

Az előzetes letartóztatás „ésszerű időtartama” nem határozható meg hónapokban és napokban. A Bíróság azonban megállapított szempontokat, amelyeket az ésszerű időtartam meghatározásakor mérlegelni kell. Ilyenek az ügy bonyolultsága, a kérelmező magatartása, az illetékes hatóságok magatartása. A kérelmezőnek felróható időmúlás nem róható az állam terhére. Nem róható az állam terhére a szakértői vélemények elkészítése, vizsgálatok elvégzése miatt keletkezett időmúlás, kivéve ha kimutatható, hogy a késlekedés indokolatlan volt. A hatóságok késlekedését ellenben nem menti a létszámhiány, betegség. Az államot marasztalta el a Bíróság a következő esetekben: az előzetes letartóztatás első évében semmilyen eljárási cselekményre nem került sor (*Asszenov és mások vs. Bulgária*, 90/1997/874/1086); a terhelte négy év alatt évente átlagosan kétszer hallgatták meg (*Husseini Ali vs.*

Franciaország, 37786/97); a bíró felmentése után a tárgyalás csak két évvel később folytatódott (Kalasnyikov vs. Oroszország 47095/99).

Alternatív intézkedések

Az *Ilowiecki vs. Lengyelország-ügyben* (27504/95) a Bíróság az egyezmény-nyel ellentétesnek tekintette, hogy a kérelmezőt – sorozatos, óvadék ellenében történő szabadlábra helyezési kérelme ellenére – a teljes időtartam alatt fogva tartották, és a hatóságok meg sem fontolták más, olyan garanciák alkalmazásának lehetőségét, amelyek szavatolhatták volna az eljárási cselekményen való megjelenést. A Bíróság megjegyezte, hogy „az 5. cikk (3) bekezdése alapján a bíróságok a fogva tartás kérdésében hozott döntés során kötelesek megfontolni azon alternatív intézkedések alkalmazásának lehetőségét, melyek biztosítják az eljárási cselekményeken való megjelenést. Valójában az egyezmény nemcsak az ésszerű időn belül tartandó tárgyaláshoz vagy az eljárás során a szabadlábon védekezéshez való jogot biztosítja, hanem azt is előírja, hogy szabadlábra bocsátás olyan feltételekhez is köthető, melyek biztosítják a terhelt eljárási cselekményeken való megjelenését.” A legkevésbé korlátozó intézkedés, a *least restrictive measure* alkalmazásának kötelezettsége az arányosság általános elvéből következik. A *Kreps vs. Lengyelország-ügyben* (34097/96) a Bíróság megállapította az egyezmény megsértését, mert „a lengyel első- és másodfokú bíróság nem mérlegelte egyetlen alternatív intézkedés alkalmazásának lehetőségét sem – például óvadék vagy rendőri felügyelet melletti szabadon bocsátás –, amelyeket a lengyel jog kifejezetten lehetővé tett [...]. A bíróságok meg sem említették, hogy az említett intézkedések alkalmasak lennének-e a hatóságok előtti megjelenés biztosítására, és amennyiben nem, akkor annak mi az oka. Azt sem részletezték, hogy a szabadon bocsátás egyébként miért akadályozta volna az eljárás rendes lefolytatását.”

Kontradiktórius eljárás, a fegyveregyenlőség elve

5. cikk (4) bekezdés „Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el”.

A *Nikolova vs. Bulgária-ügyben* (31195/96) a Bíróság kimondta: „*annak az eljárásnak, mely során az előzetes letartóztatásról döntenek, kontradiktóriusnak kell lennie és mindig biztosítania kell a »fegyveregyenlőség« elvének érvényesülését a felek, vagyis az ügyész és a fogva tartott viszonylatában. [...] A fegyveregyenlőség elve nem biztosított akkor, ha a védő nem férhet hozzá azon nyomozati iratokhoz, amelyek ismerete alapvetően fontos ahhoz, hogy az ügyfele fogva tartásának jogszerűségét cáfolni tudja.*”

2006 ősze – valóban annyira más?

A 2006-os őszi események reflektorfénybe emeltek három jelenséget, amelyek korábban is ismertek voltak, a közvéleményt azonban kevésbé foglalkoztatták. E három jelenség: a rendőri erőszak aránytalan alkalmazása, a következmények nélküli rendőri brutalitás, a biztonsági intézkedésként, előre hozott büntetésként alkalmazott *előzetes letartóztatás* és a börtönök zsúfolt-sága, vagy általánosabban szólva: a fogva tartás körülményei.

2006 – az utcán

Egy legfőbb ügyészségi vizsgálat már 1995-ben megállapította, hogy a rendőrök által elkövetett bűncselekmények ügyében induló ügyészségi vizsgálatokban sokszor nem tárják fel a gyanúsított rendőrök és a rendőr tanúk érdekeltégi viszonyait; ilyen esetben a rendőrök nem tekinthetők szavahihető tanúknak. Egyebek között ez az oka, hogy a csak hivatalos személyek által elkövethető bűncselekmények (bántalmazás hivatalos eljárásban, kényszer-vallatás, jogellenes fogva tartás) ügyében a megkezdett nyomozásoknak átlagosan mintegy hetven százalékát megszüntetik.¹⁷ A *Kmetty vs. Magyarország-ügy* ítéletében (2003. december 13.) a strasbourgi bíróság éppen azért marasztalta el Magyarországot, mert a nyomozó ügyészség úgy szüntette meg az eljárást, hogy nem tett meg mindent a tényállás tisztázása és a felelősök azonosítása érdekében. Hasonló indokok alapján, az ügyészségi nyomozás elégtelensége miatt született elmarasztaló ítélet a *Barta vs. Magyarország-ügyben* is, 2007. április 10-én.¹⁸ A 2006-ban elkövetett bántalmazások miatt indított büntetőeljárásban *Cserni János* bíró kimondta, a tanúként meg-

¹⁷ Vitéz Miklós: A rendőrök ellen kényszervallatás büntette miatt tett feljelentések elbírálásának egyes tapasztalatai. Belügyi Szemle, 1995/6., 19–28. o.

¹⁸ Mindkét ítélet megtalálható a Magyar Helsinki Bizottság honlapján. www.helsinki.hu

hallgatott rendőrök hazudtak a bíróság előtt.¹⁹ Az Országos Rendőr-főkapitányság tiltakozott a bírói kijelentés ellen, holott az semmiféle újdonságot nem tartalmazott. A 2002 és 2010 között az állam által elkövetett jogsértéseket vizsgáló albizottság 2010. szeptember 6-i ülésén *Falvai Zsolt*, a Fővárosi Nyomozó Ügyészség vezetője lényegében ugyanezt mondta: „*általában a rendőrökre elmondható, hogy egy sima bántalmazásos ügyben is az a bizonyos kollegialitás mást mondat velük, mint ami egyébként elvárható lenne egy rendőrtől*”. Hozzátette azonban, a méret az, ami őt is meglepte: 2006 őszén a rendőri brutalitás tömegesebb és látványosabb volt, mint általában. Ezzel összefüggésben a rendőri hazudozás is túltett a szokásos mértéken.

A hazudozás ellenére a bántalmazó rendőrök elmarasztalása szigorúbb volt a szokásosnál: a bíróságok kiszabtak letöltendő szabadságvesztést is, felfüggesztett szabadságvesztés esetén pedig nem éltek a büntetett előélet hátrányos következményei alól való előzetes mentesítés lehetőségével, azaz a rendőrségnek az elmarasztalt rendőrt menesztenie kellett a szolgálatból. A kiszabott büntetéseknek hosszabb távon is lehet visszatartó hatásuk. Ennek ellenére a 2006. szeptemberi tüntetések miatt hivatalos személyek ellen induló 62 eljárásból 54 esetben, az októberi tüntetések nyomán induló 130 eljárásból 105-ben került sor az eljárás megszüntetésére.

Ellentétben a rendőrök ellen induló eljárásokkal, a hivatalos személy elleni erőszak miatt induló eljárások szinte minden esetben a terhelt elmarasztalásával végződnek. A 2006-os események nyomán induló eljárások ebben különböznek leginkább a szokásos gyakorlattól. A szeptemberi események kapcsán a Budapesti Nyomozó Ügyészség hivatalos személy elleni erőszak és más bűncselekmények miatt nyolcvan, az októberi tüntetések kapcsán huszonnyolc ügyben folytatott nyomozást harminchét, illetve tizenegy ügyben megszüntette. Ez azt jelzi, hogy rendőrök sérelmére elkövetett ügyekben, vagy azok egy részében, a nyomozó ügyészség a rendőri jelentéseket, illetve rendőrök tanúvallomásait önmagukban, egyéb bizonyítékok híján, nem tekintette perdöntőnek. Csak reménykedni lehet, hogy ez a józan, mérlegelő gyakorlat a jövőben és a politikától érintetlen ügyekben is érvényesülni fog.

¹⁹ 2006. szeptember 21-én előállították, és a kőbányai rendőrkapitányságon súlyosan bántalmazták Angel Mendoza perui állampolgárt. 2008. január 14-én, az ítélet szóbeli indoklásakor Cserni János bíró elmondta, a tárgyalásra idézett rendőrök hamis tanúvallomása tette lehetetlenné a bántalmazással vádolt N. Attila főtörzsszázlós elítélését. Bodoky Tamás: Cserni bíró: Hazudtak a rendőrök a bíróságon. Index, 2008. január 15. <http://index.hu/belfold/harmat38978/>

A bíróság előtt

Hasonló különbségek fedezhetők fel az előzetes letartóztatás elrendelésének ügyében is. Az albizottság előtt *Frech Ágnes*, a Fővárosi Bíróság büntető kollégiumának vezetője elmondta, hogy a 2006. szeptember 18-a utáni napokban egyszerre nyolc-tíz vagy még több gyanúsítottat állítottak az elsőfokú bíróság elé, a személyre lebontott vizsgálatra nem volt mód, sem a megalapozott gyanút alátámasztó bizonyítékok, sem a letartóztatást szükségessé minősítő különös okok vonatkozásában. Ezeket az időhiány okozta eljárási hibákat korrigálta a másodfokú eljárás. A kollégiumvezető nem fogadta el Falvai Zsolt és mások állítását, miszerint az elsőfokú tárgyalások idején még tartottak az utcai megmozdulások, a gyanúsítottak tehát szabadlábra helyezésük esetén újból csatlakoztak volna az előzetes bejelentés nélkül tüntető csoportokhoz. A másodfokú tárgyalás idején már helyreállt a rend, akkor már szabadon engedhették a gyanúsítottakat. Az előzetes letartóztatást ugyanis nem lehet közbiztonsági őrizetként használni: ezt kizárja mind a hazai jog, mind pedig az Emberi jogok európai egyezménye. De azt sem ismerte el, hogy a jogvédő szervezetek tiltakozó levele befolyásolta volna a másodfokon eljáró bíróságokat. Ez ugyanis azt sugallná, hogy a bíróságok mind az elsőfokon, amikor szinte minden esetben elrendelték az előzetes letartóztatást, mind a másodfokon, amikor megszüntették, valamilyen központi akarat kívánságát érvényesítették. Ezt a vélekedést a számok alapján teljességgel kizárni azért elég nehéz. A tévészékház ostroma utáni napokban a rendőrség 220 személyt vett őrizetbe, az ügyészség 172 gyanúsítottal szemben indítványozott kényszerintézkedést. A bíróság 145 esetben döntött az előzetes letartóztatás mellett, 12 esetben rendelt el házi őrizetet. A másodfok 114 előzetest szüntetett meg, az összes előzetes 78,6 százalékát, és mindössze 31 gyanúsított előzetesét tartotta fenn.

A kihelyezett ülésen *Vókó György*, a Legfőbb Ügyészség osztályvezetője az előzetes letartóztatás 2009-es statisztikai adatait ismertette. Ebben az évben az ügyészség 5960-szor indítványozott kényszerintézkedést, az elsőfokú bíróság az esetek 93,8 százalékában rendelte el az előzetes letartóztatást. A százalékából visszaszámolva ez 5591 gyanúsított előzetes letartóztatását jelenti. Minden bizonnyal igaza volt a *Szívós Máriának*, a Fővárosi Bíróság tanácsvezető bírójának, aki a 2006-os eseményeket vizsgáló albizottság 2010. szeptember 1-jei ülésén, az albizottság kérdéseire válaszolva nem zárta ki, hogy az elsőfokú eljárásban történhettek eljárási hibák. A számok tükrében mégis azt kell megállapítani, hogy a 2006. szeptemberi ügyekben a bíróság a

szokásosnál valamivel kisebb arányban rendelte el a gyanúsított előzetes letartóztatását: a 2009-es majdnem 94 százalékkal (a budapesti bíróságokon 95 százalékkal) szemben az indítványoknak mindössze 84 százalékában. 2009-ben az előzetes letartóztatást 57 esetben helyettesítette házi őrizet. Ez a teljes halmaznak csupán egy százaléka. 2006-ban az arány sokkal jobb volt: a 12 házi őrizetbe került gyanúsított a kényszerintézkedés elszenvedőinek 7,6 százaléka. Az albizottsági meghallgatáson Szívós Mária hangsúlyozta: a gyanúsítottak többsége „büntetlen előéletű, rendezett körülmények között élő személy volt”, akiket „nem is egy nagyon súlyos bűncselekménnyel”, nevezetesen garázdasággal gyanúsítottak: ilyen esetben nem szokás az előzetes letartóztatás elrendelése. Csakhogy a 2006. szeptemberi tüntetések kapcsán mindössze kilenc ügyben folyt eljárás garázdaság gyanúja alapján, 35-ben az eljárás alapja hivatalos személy elleni erőszak volt. A nyomozási bíró elé állított terheltek többségét csoport tagjaként, felfegyverkezve elkövetett hivatalos személy elleni erőszakkal gyanúsították, jóllehet sok esetben – mint a későbbi vizsgálat kiderítette – nem megalapozottan. A Btk. 229. § (2) bekezdése szerinti büntett elkövetőjét öt év szabadságvesztés fenyegeti. Ilyen esetben, tekintettel arra, hogy súlyos és erőszakos bűncselekménnyről van szó, az előzetes letartóztatás elrendelése, mondhatni, kötelező. Az előzetes elrendelésének a szokásosnál alacsonyabb aránya inkább azt jelzi, hogy a Pesti Központi Kerületi Bíróság 2006 őszén körültekintően járt el. Az viszont, hogy az esetek nagy többségében mégis elrendelte az előzetes letartóztatást, noha az érdemi eljárásban kiderült, hogy a vádat nem támasztják alá érdemi bizonyítékok, sőt már a gyanúsítás is gyenge lábakon állt, a nyomozási bíró jogkörének korlátozottságát és az ügyészség túlzott, erős korlátokat nem ismerő hatalmát jelzi. 2009-ben a Pesti Központi Kerületi Bíróság, illetve a Budai Központi Kerületi Bíróság nyomozási bíróinak végzése ellen 745 fellebbezést nyújtottak be, ebből a Fővárosi Bíróság 728 esetben (97,7 százalék!) helybenhagyta az elsőfokú végzést. (A 17 megváltoztató határozatból mindössze hét volt a terhelte számára kedvező.²⁰) Az tehát, hogy a Fővárosi Bíróság 2006 őszén az esetek több mint kétharmadában megváltoztatta az előzetes letartóztatást elrendelő elsőfokú végzést, egészen kivételes, példa nélküli eljárás. Igen valószínű tehát, hogy 2006-ban nem az elsőfokú, hanem a másodfokú bíróságok hoztak a szokásos gyakorlattól radikálisan eltérő, helyes irányú, de többé-kevésbé mégiscsak *összehangoltaknak* tetsző döntéseket. Az előzetes letartó-

²⁰ A budapesti bíróságokra vonatkozó statisztika adatokat Frech Ágnes kollégiumvezető szívességéből, a Fővárosi Bíróságtól kaptam meg.

tatással kapcsolatos visszasságokat nem 2006 őszének különleges körülményei okozták, hanem a vonatkozó jogszabályok és főképp a jogalkalmazás belső ellentmondásai.

A börtönben

2010. szeptember 3-i ülésén az albizottság ismételten meghallgatta a korábban már meghallgatott *Csáki Livia* sértettet, mintegy szembesítve a 2006. szeptember 19-én őrizetbe vett lányt *Boglyasovszky Csaba* bv. dandártábornokkal, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokával. A sértett elmondta, az intézet Nagy Ignác utcai objektumában a befogadás előtt a terheltek először az udvaron térdepeltek, majd hátra bilincselte kézzel, terpeszállásban, homlokukat a falnak támasztva kellett várakozniuk. A befogadásakor parfümjét elvették, és nem is kapta vissza. Ekkor, majd fogva tartása idején még többször pucérra vetkőztették. *Boglyasovszky* tábornok az elhangzottakat nem cáfolta, sőt némely vonatkozásban megerősítette. A parfüm elvételéhez azt tette hozzá, hogy ilyen esetben megsemmisítési jegyzőkönyvet kell készíteni. A térdepeltetés meg a „széttett lábbal fejfel a falnak döntés” ügyében induló vizsgálatot a katonai ügyészség megszüntette, és ki mondta, hogy ez az eljárás nem minősül kínzásnak, embertelen vagy megalázó bánásmódnak. Befogadásakor a pucérra vetkőztetés (egészségügyi ellenőrzés, majd pedig tiltott tárgyak bevitelének megakadályozása céljából) része az eljárásnak, de a motozás a későbbiekben is járhat pucérra vetkőztetéssel, ha a felügyelet úgy véli, hogy a fogvatartott elrejtett valamit. (Ez történt Geréb Ágnes esetében, többször is.) Mindez tehát hozzátartozik a fogva tartáshoz, a különbség legfeljebb annyi, hogy általában naponta öt-tizenöt személyt kell befogadni a Nagy Ignác utcai objektumba, 2006. szeptember 22-én viszont 89 befogadás történt: ez meghosszabbította a várakozási időket. Nem volt könnyű a 149 letartóztatott elhelyezése sem, hiszen 2006 őszén a Fővárosi Bv. Intézet telítettsége 170 százalék volt, ez azóta 200 százalékra emelkedett. Ez a közlés nem váltott ki megrökönyödést az emberi jogi bizottság által létrehívott albizottság tagjainak többségéből, de a jelen lévő újságírók körében sem keltett feltűnést. Pedig a börtönparancsnok azt adta a tudtukra, hogy a *Venyige* utcai börtönben kétszer annyi embert tartanak fogva, mint amennyit a jogszabály megenged. Az albizottság csatolta a jelentéséhez a két áldozat, *Csáki Livia* és *Garamszegi Laura* megrendítő vallomását, de fel sem vetette, hogy a törvényhozásnak és a kormánynak foglalkoznia kellene a nyomasztó börtönkörülményekkel, amelyeket éppen egy börtönparancsn-

nok ábrázolt szenvtelen szavakkal. Ellentétben a médiaszabályok megváltoztatásával, amely világra szóló tiltakozást gerjesztett, a börtönök embertelen zsúfoltságának „jogszerűsítése” el sem jutott a liberális közvélemény tudatáig. Régies kifejezéssel akár osztályelfogultságnak is minősíthetnők az érzékelő képességnek ezt a különbözőségét. Pedig a XIX. századi reformkorban a liberális publicisztikának egyik fontos témája éppen a börtönviszonyok bírálata volt²¹. Ennek irodalmi vetülete jelenik meg *Eötvös József* báró kötelező olvasmányában *A falu jegyzőjében*.

Amiben eltérünk Strasbourgtól

A kihelyezett ülésen *Csáki Zsolt*, a Fővárosi Bíróság tanácsvezető bírója hívta fel a figyelmet az előzetes letartóztatással kapcsolatos eljárás első számú ellentmondására: a nyomozási bírónak nincs joga és lehetősége arra, hogy a gyanút megalapozó bizonyítékok súlyát mérlegelje, összevesse őket a terhelt, illetve a védő által elé tárt bizonyítékokkal, a terhelt vagy a tanúk vallomásával. Bár a Be. nem tartalmaz ilyen tilalmat, a bíróságok a Legfelsőbb Bíróság 2001. évi 106-os számú és 2004. évi 227-es számú eseti döntése nyomán általában ezt a gyakorlatot követik. Az első döntés azt tartalmazza, hogy bűncselekmény alapos gyanújának vonatkozásában a bíróságnak a rendelkezésre álló bizonyítékok mérlegelése nélkül abban kell állást foglalnia, hogy a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúját a vádlott terhére szóló bizonyítékok megalapozzák-e. A második döntés megerősíti, hogy az előzetes letartóztatásról döntést hozó bíróságnak nem feladata az addig feltárt bizonyítékok bizonyító erejének mérlegelése. A nyomozási bíró – mondta albizottsági meghallgatásakor Szívós Mária – *„azt nem teheti meg, ha több bizonyíték van, mondjuk több tanúvallomás, és azok ellentétesek, hogy mérlegelje, tehát mérlegelési jogköre nincs. Azt kell megnézni, hogy van-e olyan bizonyíték, ami a megalapozott gyanút alátámasztja.”* Ez azt jelenti, ha az ügyész bemutat egy bizonyítékot, amely megalapozza a gyanút, a védő egy másikat, amely megkérdőjelezi az ügyész bizonyítékának a hitelét, a nyomozási bíró kénytelen helyt adni az ügyész indítványának. Ezt a felfogást tükrözi egy megyei bíróság végzése, amelyet – a már említett előadásban – Tóth Balázs és Kádár András Kristóf idéz: *„A megyei bíróság rámutat, hogy ez eljárás jelenlegi fázisában az ügyési indítvány alapján köteles döntést hozni a*

²¹ Szekfű Gyula: Magyar történet. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1928, VII. kötet, 153. o.

kényszerintézkedésről. A bíróság köteles megvizsgálni a megalapozott gyanú fennállását, és annak fényében az indítványozott intézkedést, vagyis az előzetes letartóztatás meghosszabbítását. [...] Azonban jelen fázisban a bíróság nincs abban a helyzetben, hogy a nyomozó hatóság által benyújtott bizonyítékokat értékelje, mert az az ügy érdemében döntést hozó bíróság feladata. Ezért a megyei bíróság álláspontja szerint a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja mindegyik gyanúsított viszonylatában fennáll.” 2010. október 14-én Geréb Ágnes nagy feltűnést keltő ügyében mondta ki a Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság (30 Bnf.2855/2010/2 szám), hogy „az eljárás jelen szakaszában a nyomozási bíró a rendelkezésére álló, egymásnak esetlegesen ellentmondó, vagy egymással más módon kapcsolatban lévő bizonyítékok bizonyító erejét nem mérlegelheti, azokat egymással nem vetheti össze, ilyen jellegű mérlegelési tevékenységből adódó következtetést nem rögzíthet. Az ügydöntő határozatot hozó bíróság e jogkörét a nyomozási bíró nem vonhatja el.” Ezt a végzést, amellyel a másodfokú bíróság elutasította a terhelt védőjének az előzetes letartóztatás ellen benyújtott fellebbezését, végül az ügyészség írta felül: 2010 decemberében az előzetes letartóztatás helyett Geréb Ágnes házi őriztet rendelte el. Mindebből az következik, hogy bár az 1989. évi XXVI. törvény az előzetes letartóztatás elrendelését, amely addig ügyészi feladat volt, bírói feladattá tette, az ügy ura nagyobbra is az ügyész.

Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke, a strasbourgi gyakorlattal összhangban, a kihelyezett ülésen azt hangsúlyozta, hogy nem az előzetes letartóztatás elrendelése, hanem a meghosszabbítása igényel nyomósabb érveket, alaposabb indokolást. Az őrizetbe vétel utáni 72 órában elegendő lehet a megalapozott gyanú fennállása és valamely különleges ok, például a szökés veszélyének feltételezése, az eljárás előrehaladtával azonban ennél többre van szükség: tényekkel kell valószínűsíteni, hogy a kényszerintézkedés megszüntetése vagy enyhítése esetén a terhelt meghíúsítaná vagy akadályozná a büntetőeljárást, illetve újabb bűncselekményt követne el. Bánáti János külön szövelt a „c pontos elrendelés” kérdéséről [Be. 129. § (2) bekezdés c) pont: „megalapozottan feltehető, hogy szabadlábban hagyása esetén, különösen a tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével, tárgyi bizonyítási eszközök, okirat megsemmisítésével, meghamisításával vagy elrejtésével meghíúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást”]. Bánáti védői tapasztalata szerint „az úgynevezett c) pontos letartóztatás vallomástételre való – finom szó következik – serkentésnek, néha elsősorban más terhelte vonatkozó vallomás serkentésének lett az eszköze”. Az előzetes letartóztatásnak mind az

Emberi jogok európai egyezményének 5. cikk (3) bekezdése, mind pedig a magyar Be. 129. §-a szerint az a célja, hogy biztosítsa a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsított személy bíróság elé állítását és a büntetőeljárás zavartalan lefolytatását. A vallomástételre rábírás a jogszabályok alapján nem lehet az előzetes letartóztatás célja. A gyakorlatban azonban az iratokból egyértelműen kitűnik, egy ügy terheltjei közül az kerül szabadlábra, aki vallomást tett, és az marad előzetesben, aki él a hallgatás jogával. Az előbbieket nyomán a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke azt javasolta, hogy a nyomozási bíró szigorúbb elvek alapján bírálja el az előzetes letartóztatás meghosszabbítása, mint az elrendelése iránti kérelmet, a c) pont alapján történő hosszabbítás pedig ne haladhassa meg a hat hónapot.

Bócz Endre, volt fővárosi főügyész véleménye szerint az előzetes letartóztatással kapcsolatos problémákat nem annyira a törvény szövege, inkább a jogalkalmazók szemlélete okozza. Ha a terheltet három évnél nem hosszabb szabadságvesztés fenyegeti, a Be. 132. § (3) bekezdés a) pontja értelmében az előzetes letartóztatás egy év elteltével megszűnik. Csakhogy ilyen esetben a szökés veszélye már előbb sem indokolta az előzetes fenntartását, hiszen a szabadságvesztés a kedvezményekkel is számolva aligha fogja meghaladni a két évet, ennek elkerülése érdekében pedig senki sem fog éveket bujkálni. A c) pont alapján csak akkor indokolt meghosszabbítani az előzetes fogvartást, ha az előterjesztés tartalmazza, hogy a terhelt milyen bizonyítékot rejt el, milyen tanúkat befolyásolhat. A hosszabbításhoz a törvény szövegére való általános hivatkozás nem elegendő.

A kihelyezett ülésen elmondott felszólalásában Tóth Balázs, a Magyar Helsinki Bizottság börtön- és fogdamegfigyelő programjának vezetője min-denekelőtt arra hívta fel a figyelmet, ha a nyomozási bíró nem mérlegelheti az ügyész által elé tárt bizonyítékok értékét, ha nem vetheti őket össze a védelem bizonyítékaival, akkor a szabadságmegvonás kérdésében ténylegesen nem a bíró dönt, hanem az ügyészség. Az eljárásban tehát nem érvényesül a *habeas corpus* elve; ez az eljárásra vonatkozó szabályokból következik, a statisztika csupán empirikusan alátámasztja a tényt. Továbbá: a strasbourgi bíráskodásban következetesen érvényesülő elv, hogy az előzetes letartóztatásról *kontradiktórius eljárásban* kell dönten. A bírói jogkör leírt korlátozása lehetetlenné teszi az érvek csatáját, a kontradiktórius eljárást. A Be. 193. § értelmében az eljárás iratait a terhelt csak a nyomozás lezárása után ismerheti meg. Azokat a bizonyítékokat, amelyek az előzetes letartóztatást az ügyészség álláspontja szerint megalapozzák, az ügyész csak akkor mutatja meg a terheltnek, illetve a védőjének, ha megismerésük nem sérti a nyomozás érde-

keit. Ez nyilvánvalóan ellentmond a *fegyveregyenlőség elvének*, amely az EJEB ugyancsak következetes gyakorlata értelmében nem kerülhető meg a bírósági eljárásban.

A strasbourgi bírászkodás – fejtette ki Tóth Balázs – dinamikus rendszer. Azok a bizonyítékok, amelyek az előzetes elrendelésekor elegendők voltak a megalapozott gyanú igazolásához, a nyomozás későbbi szakaszában esetleg már nem elégségesek. Még nagyobb szerepe van az időmúlásnak a különleges okok mérlegelésénél. Miután a hatóság már egy sor tanút és több szakértőt hallgatott meg, az eljárás akadályozására hivatkozva már nem lehet meghosszabbítani az előzetes letartóztatást. A szökés veszélyéről sem lehet kizárólag a várható büntetés mértéke alapján döntést hozni. Minden esetben mérlegelni kell a terhelt családi és vagyoni helyzetét, kapcsolatait, életmódját.

A gyanúsítottal, illetve a vádlottal szemben fogatosított kényszerintézkedésekre nyilvánvalóan szükség van, hiszen a büntetőeljárás lefolytatása csak a segítségükkel lehetséges. Mindazonáltal a kényszerintézkedések ellentmondanak a büntetőeljárás egyik alapelvének, az ártatlanság vélelmének. Ennek az ellentmondásnak az enyhítése érdekében mondta ki az EJEB, hogy „a bíróságok a fogva tartás kérdésében hozott döntés során kötelesek megfontolni azon alternatív intézkedések alkalmazásának lehetőségét, amelyek biztosítják az eljárási cselekményeken való megjelenést. Valójában az egyezmény nemcsak az ésszerű időn belül tartandó tárgyaláshoz vagy az eljárás során a szabadlábon védekezéshez való jogot garantálja, hanem azt is előírja, hogy a szabadlábba bocsátás olyan feltételekhez is köthető, amelyek szabatosítják a terhelt eljárási cselekményeken való megjelenését.” (Lásd az előbbiekben a *Kreps vs. Lengyelország-ügyet*.)

A legszigorúbb kényszerintézkedés rendkívül magas aránya azt jelzi, hogy a magyar igazságszolgáltatás továbbra sem tekinti a házi őrizetet, a lakhelyelhagyási tilalmat, az óvadékot az előzetes letartóztatás valódi alternatívájának. Az óvadék alkalmazási körét eleve leszűkíti, hogy elfogadására csak akkor kerülhet sor, ha az előzetes letartóztatást kizárólag a szökés, elrejtőzés veszélye miatt, azaz a Be. 129. § (2) bekezdés b) pontja alapján rendelték el. Minthogy azonban, különösen az eljárás kezdetén, az eljárás megnevezítésének elvi veszélye aligha zárható ki, a bírók a végzésükben az idézett bekezdés c) pontjára is hivatkoznak, így az óvadék elfogadása szóba sem jöhet. Holott például Angliában és Walesben az 1976-ban elfogadott Bail Act alapelveként mondta ki, hogy a terheltnek jogában áll, hogy óvadék ellenében szabadlábon védekezhessen, és ettől a jogától csak akkor fosztható meg, ha az

eljárás idején újabb bűncselekményt követett el, vagy bizonyíthatóan megpróbálta befolyásolni a tanúkat.

Egy terhelt házi őrizetének rendszeres ellenőrzése napi harmincezer forintba kerül, és jelentős rendőri erőket lekötő feladat. Csakhogy 2003 óta megvan rá a technikai lehetőség, hogy a terhelt csuklójára olyan készüléket helyezzenek, amely nyomban jelzi, ha az illető megszegte a házi őrizet, a lakhelyelhagyási tilalom vagy a távoltartás szabályait. *Békési Tihamér* nyugalmazott rendőr ezredes *Az Este* című tévé műsor 2010. január 26-i adásában elmondta, hogy bár a rendszer kiépítése száz-százötven millió forintba kerülne, a beruházás két év alatt megtérülne. Valójában jóval hamarabb: a 2009-ben házi őrizetbe helyezett 327 gyanúsított rendszeres ellenőrzésének költsége megközelíti a napi tízmillió forintot. Ez a költségtényező önmagában is magyarázza, hogy miért húzódoznak az állami szervek attól, hogy az előzetes letartóztatást házi őrizettel váltsák ki. Csakhogy Kőkényesi Antal a kihelezett ülésen arról is szólt, hogy egy személy fogva tartása, az őrzési költségekkel együtt napi nyolcezer forintba kerül. Ha ezer előzetesen letartóztatott terhelt elektronikus helyzetjelzővel ellátva szabadlábon védekezhetne, ez éves szinten 2,9 milliárdos megtakarítást hozna, csökkentené a büntetés-végrehajtási intézetek embertelen zsúfoltságát, és enyhítené a büntetés-végrehajtási szervezet állandó túlterheltségét. A változtatást tehát nem költségvetési tényezők akadályozzák, azok épphogy mellette szólnának. Hanem az, hogy rendületlenül él tovább a régi személet: az a legjobb, ha a terheltet az őrizetbe vételétől a büntetése kitöltéséig fogva tartják.

Változások esélye

Az államokat elmarasztaló strasbourgi ítéletek, túl azon, hogy kártérítés fizetésére kötelezik az államot, rávilágítanak arra, hogy az adott államban nem érvényesül maradéktalanul az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezmény. A strasbourgi ítélet nem kötelezi az elmarasztalt államot jogszabályai és jogalkalmazása megváltoztatására, legfeljebb az ésszerűség szól emellett, hiszen az állam számíthat rá, hogy a következő hasonló esetben ismét elmarasztalják. A jövőben azonban változhat ez a helyzet. A lisszaboni szerződés az eddiginél sokkal szélesebb körben teszi lehetővé, hogy az unió döntéshozó szervei a tagállamokra kötelező irányelveket fogalmazzanak meg. Az előzetes letartóztatás és a fogva tartás minimumstandardjaira vonatkozó irányelvek kidolgozása folyamatban van Brüsszelben. Az

előbbivel kapcsolatos irányelvekben nyilvánvalóan meghatározó szerepük lesz az EJEK döntéseinek.

A kihelyezett ülésen Répássy Róbert, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium államtitkára utalt arra, hogy a bírósági eljárások gyorsítása a kormányprogram része, a büntetőeljárás időtartamának csökkentése mind a költségvetésnek, mind a terhelteknek érdeke. Megfontolandó javaslat, hogy sűrűbben kerüljön sor az előzetes letartóztatás fenntartásának felülvizsgálatára. Indokolt az is, hogy az idő előrehaladtával egyre nyomósabb érvekre legyen szükség az előzetes meghosszabbításához. Olyan okokra az előzetes meghosszabbításánál ne lehessen hivatkozni, amelyekre az elrendelésnél hivatkoztak, hiszen a nyomozó hatóságnak megvolt a lehetősége, hogy kiküszöbölje ezeket az okokat. Ha a nyomozó hatóság nem számolhat azzal, hogy a nyomozási bíró ügyis meghosszabbítja az előzetest, akkor érdekelt lesz abban, hogy tiszteljenben tartsa a nyomozási határidőket. „A nyomozás elégtelenségeinek lehetnek olyan következményei, és legyenek is olyan következményei, amelyek az előzetes letartóztatás megszüntetését eredményezik” – jelentette ki Répássy.

Ez a kormányzati megközelítés pozitív változásokat ígér, és azt jelzi, hogy tárca fogékony a változtatási javaslatokra. Az államtitkár által említett változtatásokon az elmondottak alapján továbbiakra is szükség volna.

Néhány javaslat

1. A Be. módosítása tegye egyértelművé, hogy a nyomozási bírónak kötelessége mérlegelni az ügyész által előterjesztett bizonyítékokat, összevetni őket a védelem bizonyítékaival, meghallgatni a védelem tanúit.
2. A terhelt, illetve védője megismerheti az ügyész által előterjesztett bizonyítékokat. A védelemnek megfelelő időt kell adni az ügyész által benyújtott iratok tanulmányozására.
3. A védő részvétele kötelező az előzetes letartóztatásról határozatot hozó ülésen. A büntetőeljárásról szóló törvénynek ezt a módosítását indokolt volna összekapcsolni a védőkirendelés rendszerének átalakításával. A Magyar Helsinki Bizottság egy kísérleti modell segítségével mutatta be, mennyivel hatékonyabb a kirendelt védő munkája, ha a kirendelést nem a nyomozó hatóság, hanem egy tőle elkülönült kormányszerv, például a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium területileg illetékes igazságügyi szolgálata végzi.²² A ki-

²² Büntetőjogi Segítségnyújtási Program (2005–2007). A kirendelt védői rendszer elemzése. www.helsinki.hu/joghoz_valo_hozzajutás

rendelésről gondoskodó szolgálat egy szakmai testület segítségével egyúttal nyomon követi a kirendelt védő tevékenységét, ellenőrzi, hogy a kirendelt védő a Be. 50. § (1) bekezdésének megfelelően járt-e el, haladéktalanul felvette-e a kapcsolatot a terhelttel, részt vett-e az első kihallgatáson, jelen volt-e a kényszerintézkedés elrendelésénél.

4. Az előzetes letartóztatás elrendelésénél a végzésnek ki kell térnie arra, mi zárta ki enyhébb kényszerintézkedés alkalmazását.
5. Az előzetes letartóztatás első harminc napjának elteltével a bíróság még kétszer hosszabbíthatja meg harminc-harminc nappal a fogva tartás időtartamát. A nyomozási bírónak meg kell vizsgálnia, az eltelt idő alatt erősödtek-e, vagy gyengültek a megalapozott gyanú mellett szóló bizonyítékok. A végzésnek ki kell térnie arra, milyen tények támasztják alá a különös okok (szökés veszélye, az eljárás megnehezítése, bűnisméltás) fennállását. A hosszabbításról szóló végzésben ismét ki kell térni arra, miért nem alkalmazhatók enyhébb kényszerintézkedések. Óvadék felajánlható, illetve elfogadható akkor is, ha a bíróság az összebeszélés vagy bizonyítékok elrejtésének veszélye miatt rendelte el az előzetes letartóztatást. A végzésben a bíró megtilthatja, hogy a terhelt tanúkkal, vagy vádlott-társaival találkozzon. A tilalom megszegése az óvadék teljes vagy részleges lefoglalását vonhatja maga után.
6. A tanköteles vagy tanulni kívánó fiatakorúak számára az előzetes időtartama alatt is lehetővé kell tenni az iskolai oktatásban való részvételt. Ezért fő szabályként a fiatakorúakat előzetes letartóztatásuk esetén nem büntetés-végrehajtási intézetben, hanem javítóintézetben kell elhelyezni.